

DROBNOSTI

PŮSOBENÍ KUNEŠE SONNTAGA V ZEMĚDĚLSKÉM A MLÉKÁRENSKÉM DRUŽSTEVNICTVÍ

FRANTIŠEK ČAPKA

This article describes an important Moravian agrarian politician in the first two decades of the 20th century in the field of agricultural co-operatives, with a focus on the dairy industry. His activities were not focused only on specific activities in favour of the first co-operatives, i.e. their creation and organization but also the promotion of cooperative idea itself, both in print and on public appearance.

Key words: agriculture; dairying; cooperative; Agrarian party; dairy.

Na úvod si jen ve stručnosti přiblížme osobnost Kuneše Sonntaga: hanácký statkář, přední představitel a spoluzakladatel moravského agrárního hnutí i agrární strany na Moravě a ve Slezsku (významný byl zejména jeho projev o sociálním programu strany na ustavujícím sjezdu 27. prosince 1904 v Olomouci)¹, zemědělský publicista (šéfredaktor *Selských listů* v letech 1905–1909, poté založil vlastní list *Moravský venkov*), přední propagátor řepářství a cukrovarnictví na Moravě, ministr ve dvou vládách rudozelené koalice první republiky (od října 1919 do května 1920 ministr financí, v dubnu 1920 rovněž správce výživy, od května 1920 do září téhož roku pak ministr průmyslu, obchodu a živností, a také od června do září 1920 správcem ministerstva zemědělství). Po odchodu ze státních služeb ve vrcholné politice se věnoval zejména bankovníctví: stal se členem správní rady banky Bohemia a prezidentem Anglo-československé banky, a také viceprezidentem Československé akademie zemědělské.²

Jeho zájmy byly velmi rozsáhlé a pestré, o čemž svědčí například i skutečnost, že jako poslanec moravského zemského sněmu a místopředseda *Zemědělské hospodářské rady moravské* (působil v ní v letech 1913–1918) usiloval o rozvoj vysokoškolského zemědělského školství a výzkumnictví.³ Stál v čele poslanců agrární strany, kteří 4. prosince 1918 podali v Revolučním

¹ FRANKENBERGER, O. – KUBÍČEK, J. O.: *Antonín Švehla v dějinách československé strany agrární*. Praha 1931, s. 109. Též: *Selské listy*, 28. 12. 1904. Srovnej: *Program agrární strany na Moravě a ve Slezsku 1904*. Olomouc 1905, s. 14, 53–54.

² Souborně je Sonntag představen ve vzpomínkové publikaci *Památce Kuneše Sonntaga*. Soubor příspěvků jeho přátel a spolupracovníků. Praha 1932. Též: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada, sešit 7 (19). Ostrava 2005, s. 124–125. Též: CHROMÁ, H.: *Kuneš Sonntag – český agrární politik*. Diplomová práce. FF UP Olomouc 2003, s. 7–30. Též: SLEZÁK, L.: *Kuneš Sonntag, významný moravský agrární politik a národohospodář*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, roč. 25/1, 2011, s. 40–47. K Sonntagovým aktivitám v moravském řepářství a cukrovarnictví blíže: ČAPKA, F.: *Agrární „Hanák“ Kuneš Sonntag a jeho přínos k rozvoji moravského řepářství a cukrovarnictví*. Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky. Studie Slováckého muzea, 17, Uherské Hradiště 2012, s. 195–204. Též: ČAPKA, F.: *Kuneš Sonntag jako propagátor řepářství a cukrovarnictví*. *Listy řepařské a cukrovarnické*, v tisku.

³ MÁŠA, J.: *Několik vzpomínek na Sonntagovu činnost v Moravské Zemědělské Radě*. *Památce Kuneše Sonntaga*, c. d., s. 73–76.

národním shromáždění návrh na ustavení *Vysoké školy zemědělské v Brně*; zákon o zřízení školy byl schválen 24. července 1919, přičemž slavnostní zahájení výuky se konalo 18. listopadu téhož roku.⁴

Podle slov jeho přítele dr. Edvarda Reicha,⁵ československého zemědělského ekonomy a významného politika agrární strany i krátce ministra zemědělství na podzim 1938, byl Kuneš Sonntag „pozoruhodnou osobností jak po stránce ryze lidské, tak i národní a hospodářské... Nikdy nebyl výlučně politikem a vždy jej zajímaly více otázky národohospodářské... Sonntagovi od počátku politické kariéry bylo jasno, že jádrem všeho je bezpečný hospodářský základ. Na něm stavěl i politiku strany a na něm řešil i otázky vývoje a pokroku vlastního národa. Chtěl, aby Morava měla vzdělané a solidární rolnictvo, pokročilý venkov, dobré organizace družstevní a odborové, silnou stranu agrární a pevný hospodářský základ“.⁶ A právě jeho úzké sepětí se zemědělstvím bylo v jeho rodě zcela přirozené. V dobové literatuře se pro něj vyskytovalo označení coby „sedlák se zdravým selským rozumem“.⁷

To lze dokumentovat a rozvést právě v oblasti zemědělského družstevnictví. V hospodářských institucích, které pomáhal zakládat nebo v kterých působil, prosazoval zavádění nových vědeckých postupů, kladl důraz na hospodárnost, efektivnost, píli a solidaritu. Právě v nich, mezi něž na předním místě stálo zemědělské družstevnictví, prosazoval týmovou práci při organizovaných a agitačních aktivitách vedoucích k sdružování rolníků do družstevních podniků. Přitom musel citlivě a intenzivně vysvětlovat přednosti družstevnictví proti nejruznějším předsudkům a často i tmářství na moravské vesnici.

Sonntag pocházel ze staré německé selské rodiny, která přišla (pravděpodobně ze Švábska) na severní Moravu (Uničovsko) někdy v průběhu 17. století po třicetileté válce, aby se usadila na opuštěných gruntech po českých pobělohorských emigrantech. Zde, v kraji úrodné Hané, se ve starém selském rodě 19. února 1878 narodil jako nejmladší z deseti dětí v Lazcích u Uničova (dnes součást Troubelic). První jeho životní „štace“ byla spojena s činností ve mlýně u svého staršího bratra, kde vedle studia na německém gymnáziu v Uničově pracoval; následně pak nastoupil na odbornou mlynářskou školu v Dippoldiswalde u Drážďan. Po jejím absolvování ještě další dva roky setrval v Německu, kde pracoval jako úředník ve mlýně a také studoval na rolnickém institutu při univerzitě v Halle an der Saale.⁸ Poté se vrátil domů, aby pomáhal hospodařit nemocné matce na rodném statku v Lazcích. Po smrti matky (1898) se na její přání oženil s o pět let starší dcerou majitele dědičné rychty v nedalekých Střelících, kde začal pracovat spolu se svým tchánem. Manželství s touto bigotní katoličkou, která byla navíc postižena vážnou psychickou chorobou, a celkově rozporuplné rodinné prostředí ho nemohlo uspokojovat. Proto hledal východisko v rozvíjejícím se politickém hnutí rolnictva na Moravě, které zůstávalo na počátku 20. století značně roztržité.

Ke změně situace došlo po nástupu nové generace představitelů rolnictva, k níž patřil i Kuneš Sonntag, který svou organizátorskou, publicistickou a ideologickou činností v mnohém

⁴ REICH, E.: *Usilování o vysoké učení zemědělské na Moravě*. Památce Kuneše Sonntagu, c. d., s. 150–160. Těž: MIKOVCOVÁ, A.: *Podíl Vysoké školy zemědělské v Brně na rozvoji zemědělského pokroku v meziválečném Československu*. Studie Slovákého muzea, 9, Uherské Hradiště 2004, s. 97–98. Těž: REICH, E.: *Usilování o vysoké učení zemědělské na Moravě*. Památce Kuneše Sonntagu, c. d., s. 149–164.

⁵ Blíže: SLEZÁK, L.: *Život a dílo zemědělského ekonomy Edvarda Reicha (1883–1943)*. Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května 2006. Studie Slovákého muzea, 11, Uherské Hradiště 2006, s. 173–180.

⁶ REICH, E.: *Kuneš Sonntag a jeho životní dílo*. Památce Kuneše Sonntagu, c. d., s. 297–313.

⁷ TYMICH, A.: *Sonntagova příprava k veřejné činnosti*. Tamtéž, s. 26–28.

⁸ REICH, E.: *Mlynářská škola v Dippoldiswalde*. Tamtéž, s. 15–22.

přesahoval své současníky. Od roku 1903 působil ve výkonném výboru *Pokrokového spolku politického* v Olomouci; Sonntag patřil k neaktivnějším jeho členům, jimž se podařilo „odstříhnout se“ od klerikálního rolnického hnutí na Moravě. Odtud byl jen krůček k založení vlastní *Agrární strany pro Moravu a Slezsko* 27. prosince 1904 v Olomouci.⁹ V již připomenutém Sonntagově referátu o sociálním programu strany, který formuloval otázku agrární jako otázku sociální, byl delegáty přijat jeho pružný integrující model, který vycházel ze Švehlovy zásady „Venkov jedna rodina“.

Hlavním bodem programu agrární strany byla práce v hospodářské oblasti, neboť na ní byl závislý trvalý úspěch i samotná další existence strany. Těto skutečnosti si byl dobře vědom i Sonntag, a proto svou pozornost více než na politiku zaměřil v těchto letech na práci v hospodářské oblasti. Jako novinář, poslanec zemského sněmu a přisedící zemského výboru i funkcionář *Ústředního svazu českých hospodářských společenstev v Brně* také aktivně zasáhl do vývoje hospodářství prosazováním nových myšlenek a nových směrů v praxi.¹⁰ Je přirozené, že našel seberealizaci v zemědělství, kde jeho činnost byla bohatá a různorodá. Zabýval se nejrozličnějšími otázkami rostlinné i živočišné výroby, zemědělského zpracovatelského průmyslu i zemědělského družstevnictví, školství a výzkumnictví.¹¹

Své působení v hospodářské oblasti zahájil jako publicista, novinář. Od zhruba svých dvaceti let publikoval v regionálním tisku – v denících a odborných časopisech.¹² Zpočátku se předmětem jeho zájmu staly záležitosti národnostních menšin, postupně se v člancích objevovala témata s problematikou moravského mlynářství a zemědělství.¹³ Na ně pak navazovaly články propagující aktivity agrární strany.

Jednou z oblastí Sonntagovy působnosti, do níž významně zasáhl, bylo zemědělské družstevnictví, které propagoval heslem „Kde jeden jest slab, více zmůže sto paží spojených“.¹⁴ Družstevnictví podporoval již v Zemědělské radě pro markrabství Moravské, v níž působil v letech 1904–1927 jako člen výboru a od roku 1919 do roku 1920 jako viceprezident českého odboru.¹⁵ Díky členství v Ústředním svazu českých hospodářských společenstev v Brně v letech 1906 a 1907 a později až do roku 1913, kdy se stal členem ředitelství Ústředního svazu, v němž působil až do roku 1919, se mohl seznámit se všemi složkami zemědělských družstev, detailně poznat jejich přednosti, ale i nedostatky.

Z družstevních podniků, které více či méně vděčily Sonntagovi za své založení, lze uvést například *Rolnické družstevní závody v Horce* u Olomouce, které se utvořily v roce 1908 za jeho přímé spoluúčasti. Z jeho iniciativy proběhly v redakci Selských listů v letech 1907–1908 porady rolníků z Horky a nejbližšího okolí ke zřízení družstevního mlýna. Nelehké přesvědčovací období rolníků o prospěšnosti založení družstva bylo nakonec korunováno ustavující valnou hromadou v Horce 21. června 1908; vznikl tak první družstevní mlýn na Moravě.¹⁶

Prosperita družstevního podniku v Horce podnítila Sonntaga k dalším aktivitám v družstevnictví. Za jeho spolupráce došlo k založení řady nových družstevních podniků, jako napří-

⁹ POSPĚCH, P.: *Založení agrární strany na Moravě*. Časopis Matice moravské, 1981, roč. 100, č. 3–4, s. 264–266.

¹⁰ WENZL, F.: *Sonntagova družstevní práce*. Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 81–86.

¹¹ ZAVADILÍK, S.: *Práce Kuneše Sonntaga pro rozvoj našeho zemědělství*. Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 314–321.

¹² Například: SONNTAG, K.: *Z Unčovska (Schůze v Pískové)*. Pozor, 20. 11. 1900, roč. 7, č. 134, s. 5.

¹³ BILOVSKÝ, F.: *Z činnosti v moravském zemském výboru*. Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 90–99.

¹⁴ LAKOMÝ, F.: *Kuneš Sonntag a naše závody v Horce n. Mor.* Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 70–72.

¹⁵ Podrobněji o jeho činnosti v Zemědělské radě: MÁŠA, J.: c. d., s. 73–76. Současně s tím využíval svého členství v radě k podpoře melioračních a elektrizačních akcí na moravském venkově. Srov. ZAVADILÍK, S.: c. d., s. 315.

¹⁶ Srovnej: LAKOMÝ, F.: *Kuneš Sonntag a naše závody v Horce n. Mor.* Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 70–72. Těž: SONNTAG, K.: *Sedm milionů na hospodářskou svépomoc*. (Rok zemědělské svépomoci na Moravě). Moravský venkov, 30. 4. 1910, roč. 2, č. 50, s. 1.

klad Družstva pro výkrm a zpeněžování vepřového dobytka v Jaroměřicích u Jevíčka nebo družstevní elektrárny v Hejčíně.¹⁷

Sonntag také působil v mlékárenském družstevnictví. V jeho rodných Lazcích byla již v roce 1903 založena *Rolnická družstevní mlékárna*, takže s prvními zkušenostmi se mohl bezprostředně seznámit v nejbližším okolí. Proto nemohl nikoho překvapit, že jako redaktor Moravského venkova vystoupil 27. března 1909 na první valné hromadě *Zemského mlékařského spolku pro markrabství Moravské* (pozdější *Mlékařské jednoty moravské*) s návrhem, že ve svých novinách založí rubriku věnovanou problematice mlékařství na Moravě. Svou myšlenku zrealizoval. Moravský venkov tak získal na popularitě v mlékařských kruzích.¹⁸ Jeho články upozorňovaly na kritickou situaci družstevních mlékáren.¹⁹ Sonntag v nich rozebíral příčiny neekonomické výroby mléka, které zapříčinily nutný dovoz mléka a mléčných výrobků z okolních zemí.²⁰

Kuneš Sonntag zastával rovněž funkci místopředsedy již zmíněného Zemského mlékařského spolku. Z této pozice se mu podařilo prosadit některé vlastní názory; k nim patřilo například zavedení „mlékařského dne“, které začaly moravské družstevní mlékárny každoročně pořádat. Na nich se konaly i otevřené diskuse k ožehavým otázkám moravského mlékařství. V krátké době si svými vystoupeními získal Sonntag popularitu odborníka mlékařství. Moravské mlékařství také podporoval z pozice místopředsedy Českého odboru Zemědělské rady. Jako skutečně zasvěcený odborník se například vyjadřoval k nízké kvalitě dodávaného másla, které pak těžce konkurovalo zahraničním výrobkům (zejména z Dánska). Podle něj stál před moravskými chovateli úkol celkového zvelebení picinářství, jež mělo vést k nutné racionalizaci výroby mléčných výrobků, zejména másla.

Za první světové války se Sonntag stal prezidentem moravské tukové centrály, do jejíž kompetence spadala veškerá mléčná výroba na Moravě. Díky jeho zásahům nedošlo k rozsáhlé rekvizici dojníc na Moravě. Přesto však nemohl odvrátit částečnou likvidaci několika moravských mlékáren, takže v roce 1917 byla v provozu jen zhruba polovina těchto provozoven s třetinovou dodávkou.²¹ Jeho protesty byly vedeny proti nařízení vídeňské ústředny pro krmiva, která byla namířena proti moravským rolníkům. Pomocí intervence u rakouského ministra orby ve Vídni dne 10. 12. 1917 se mu podařilo dosáhnout zákazu rekvizic dojníc a ponechání krmiva pro jejich chov na Moravě.

Sonntag nezapomněl na moravské mlékařství ani po válce, kdy již působil ve státních službách v Praze. V roce 1921 vystoupil proti velkému daňovému zatížení mlékáren, což mohlo vést u mnohých k jejich úplné likvidaci. Byl autorem memoranda ministru financí Karlu Englišovi a ministru zemědělství Vladimíru Brdlíkovi s žádostí, aby rolnické mlékárny i všechna ostatní družstva byly osvobozeny od výdělkové daně.²²

¹⁷ WENZL, F.: c. d., s. 81–86. Též: KLINDERA, F.: *Kuneš Sonntag ve své činnosti národohospodářské*. In: Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 322–330.

¹⁸ Blíže: DVORÁK, J. *Kuneš Sonntag a moravské družstevní mlékařství*. Památce Kuneše Sonntaga, c. d., s. 87–89.

¹⁹ Posláním rolnických družstevních mlékáren bylo vedle prodeje mléka další jeho zpracování a prodej těchto mléčných výrobků v maloobchodní síti. Mělo se tak dosahovat vyššího finančního obratu drobných a středních rolníků.

²⁰ Jednalo se například o následující články z pera K. Sonntaga: *Drahota a ceny mléka*. Moravský venkov, 21. 7. 1909, roč. 1, č. 34, s. 6; *Naše moravské mlékařství*. Moravský venkov, 7. 8. 1909, roč. 1, č. 39, s. 1; *Zkušenosti z mlékáren*. Moravský venkov, 8. 1. 1910, roč. 2, č. 4, s. 13.

²¹ Na manifestační schůzi moravských družstevních mlékáren, konané dne 9. 12. 1917, prohlásil mj., že „moravské mlékařství stojí před úplným bankrotem“. Podrobněji: SONNTAG, K.: *O nynějším stavu dobytkařství a mlékařství moravského a jeho vyhlídkách*. Moravský venkov, 12. 12. 1917, roč. 9, č. 52, s. 1–2.

²² Výdělkovou daň stanovil Zákon č. 123/1921 Sb. ze dne 17. března 1921. Viz: SONNTAG, K.: *Rolnická mlékařská družstva a daň výdělková*. Venkov, 4. 7. 1921, roč. 16, č. 284, s. 9.

Sonntagova podpora družstevnictví se projevovala nejen konkrétní činností ve prospěch rozvoje družstev, tj. jejich zakládáním a organizační péčí, ale také propagací samotné myšlenky o významu družstevnictví pro rolníky, a to jak v tisku, tak v řečnických vystoupeních na různých schůzích a shromážděních.²³ Zemědělské družstevnictví mělo v Sonntagovi velkého podporovatele a zastánce. Příčiny jen pozvolného pokroku zemědělského družstevnictví v prvních dvou desetiletích 20. století spočívaly podle něj v selské „hamižnosti, pýše, zpupnosti a hlouposti“. Přitom zdůrazňoval, že je nutné „mít kuráž jít i proti vlastním lidem, když hřeší“ a „vychovávat si lidi“.²⁴ Díky jeho iniciativě vznikla řada družstevních podniků na Uničovsku a na Olomoucku; zde zakládal hospodářské besídky, spolky i družstva. Vedle toho podněcoval družstevní aktivity v ústředí, kde propagoval moderní a pokrokové názory a poslání zemědělského družstevnictví.

Na Sonntagově osobnosti lze skoro učebnicově dokumentovat, jak z regionálního hospodáře a politika může každodenní prací a úzkým sepětím a propojením s „rodnou hroudou“ vyrůst celostátně uznávaná politická autorita poctivého a slušného vrcholového státního úředníka. Přirozeně k tomu přispívalo demokratické prostředí první republiky. V tom lze spatřovat aktuální připomenutí s případnou výzvou k zamyšlení a srovnání se současností.

---

²³ Ještě před válkou vydal drobnou brožurku s názvem *Česká hospodářská družstva na Moravě*, o níž se zmiňuje ve své vzpomínce WENZL, F., c. d. s. 83, která však není k dispozici. Sonntagovy hospodářské aktivity připomenuty též: CHROMÁ, H.: c. d., s. 49–57.

²⁴ WENZL, F.: c. d., s. 85.